

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Навчально-науковий інститут психології**

Кафедра психології

Замойська Світлана Олексіївна

УДК 316.4-055.2

Кваліфікаційна робота

Особливості прояву інтерналізованого ейджизму у жінок

053 «Психологія»

«Екстремальна та кризова психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ С. О.Замойська

Науковий керівник Васильченко Ольга Миколаївна доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЕЙДЖИЗМУ	7
1.1.Поняття ейджизму в психологічних дослідженнях.....	7
1.2.Інтерналізований ейджизм: суть, механізми, чинники виникнення	15
1.3.Форми прояву інтерналізованого ейджизму в жінок	22
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВУ ІНТЕРНАЛІЗОВАНОГО ЕЙДЖИЗМА У ЖІНОК	30
2.1.Обґрунтування методик та процедури проведення емпіричного дослідження ступеню сформованості та форм прояву інтерналізованого ейджизму в жінок.....	30
2.2.Аналіз результатів емпіричного дослідження ступеню сформованості та форм вияву інтерналізованого ейджизму в жінок.....	35
Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3. СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ ІНТЕРНАЛІЗОВАНОГО ЕЙДЖИЗМА У ЖІНОК.....	50
3.1.Рекомендації по боротьбі з інтерналізованим ейджизмом.....	50
3.2.Програма психокорекційної роботи з подолання наслідків інтерналізованого ейджизму у жінок.....	57
Висновки до розділу 3	72
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	

РЕФЕРАТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ «ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ІНТЕРНАЛІЗОВАНОГО ЕЙДЖИЗМА У ЖІНОК»

Актуальність дослідження. Попри те, що ХХІ століття активно декларує ідеї абсолютної рівності, проблема дискримінації, як форми упередженості та несправедливості по відношенню до людей за ознакою їх належності до певної соціальної групи, залишається актуальною.

Однією з найменш досліджених, але чи не наймасштабніших форм дискримінації є дискримінація за віком, або ейджизм. Так, Всесвітня організація охорони здоров'я зазначає, що ейджизм є свідомим формуванням стереотипів та дискримінацією окремих людей або їх груп за віковим принципом, яка може виявлятися у найрізноманітніших формах, включаючи упереджене ставлення, дискримінаційну практику або інституційні заходи політики та практики, що сприяють закріпленню стереотипних уявлень.

Ейджизм має серйозний негативний вплив на здоров'я і благополуччя людей. Серед людей похилого віку з ейджизмом пов'язані погіршення фізичного та психічного здоров'я, соціальна ізоляція та самотність, фінансова незахищеність, зниження якості життя та передчасна смерть. Ейджизм щодо молодих людей проявляється у багатьох сферах, таких як зайнятість, здоров'я, житло та політика. За оцінками ООН, причиною 6,3 мільйона випадків депресії у всьому світі є ейджизм. Він перетинається з іншими формами упередженості та обмеження у правах, в тому числі пов'язаних із статтю, расою та інвалідністю, і посилює їх, що згубно позначається на здоров'ї та добробуті людей.

Ейджизм проявляється на інституційному рівні і охоплює закони, правила, соціальні норми, політику та практику установ, що несправедливо обмежують можливості людей, систематично ставлять їх у невігідне становище та завдають шкоду лише через їх вік. Міжособистісний – проявляється у відносинах між двома або більше людьми і дискримінації однією стороною іншої, інтерналізований виявляється в тому випадку, коли людина спрямовує упередження стосовно свого віку на себе, надає йому

суб'єктивного характеру і обертає його проти себе. Результати досліджень показують, що серед трьох цих рівні, саме інтерналізований ейджизм має найбільш негативні наслідки: зниження тривалості життя, погіршення фізичного та психічного здоров'я, соціальної активності, проблем з самооцінкою, депресій та самотністю.

Особливо гостро ця проблема зачіпає жінок, оскільки вони стикаються з подвійними стереотипами – віковими та гендерними. Це впливає на професійне зростання жінки, її фізичне та емоційне благополуччя. Тому це явище має сприйматися максимально серйозно і потребує значної уваги для подолання його наслідків.

Інтерналізований ейджизм у жінок - це процес прийняття і внутрішнього усвідомлення стереотипів та очікувань, пов'язаних з віком, які існують у суспільстві. Це означає, що жінки починають вірити та усвідомлювати ці стереотипи, включаючи уявлення про те, як повинні виглядати, поводитися чи досягати успіху на певному віковому етапі. Інтерналізований ейджизм може впливати на професійне зростання жінки, її фізичне та емоційне благополуччя, самооцінку, психічне становище та сприйняття власної цінності у суспільстві. Ці стереотипи перетинаються зі стереотипами статі та зовнішності.

Дослідженням проблеми ейджизма займалися: Р. Батлер, Л. Аялон, М. Фрабоні, Б. Леві, М. Діксон, Е. Палмор, Н. Смелзер, Т. Н. Іверсен, А. Харроп, Л. Ларсен, Д. Ебремс, П. Рассел, Дж. А. Вілкінсон, Х. Свіфт, Дж. Аллен. Серед вітчизняних дослідників – Т. Афанасьєва, О. Березіна, В. Біскуп, М. Єкімова, М. Житинська, Л. Климаська, Н. Печериця, Ю. Лисенко, Л. Магдисюк, Н. Сейко, А. Черненко, Е. Якімова та ін. Гендерний його вимір – М. Макклін, К. Крекула, С. Лаліберт, А. Гутерман, Б. Маркус і ін. Українські науковці Н. Гапон, М. Ткалич, Т. Зінченко також розглядали зв'язок гендерних стереотипів з ейджизмом. Проблему інтерналізованого ейджизма досліджували – Б. Леві, М. Формоза, Дж. Генрі, М. Ішикава, Е. Стюарт та ін.

На жаль, ейджизм є загально соціально схвалюваним явищем у нашому

суспільстві. Із цим пов'язане його поширення, непомітність і вкорінення в суспільній свідомості.

Попри наявність студій ейджизму в українській та зарубіжній науковій практиці, проблема інтерналізованого ейджизму в Україні майже не досліджувана, як зокрема і феномен інтерналізованого ейджизму у жінок. Зазначена ситуація зумовлює актуальність теми дослідження.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування особливостей прояву інтерналізованого ейджизму у жінок та практична розробка шляхів подолання наслідків прояву цього феномена.

Поставлена мета передбачає необхідність реалізації таких **завдань дослідження:**

1. Розглянути поняття ейджизму в психологічних дослідженнях;
2. Виявити суть і механізми формування інтерналізованого ейджизму та виокремити особливості його прояву у жінок;
3. Обґрунтувати методики та процедуру проведення емпіричного дослідження інтерналізованого ейджизму у жінок;
4. Проаналізувати результати емпіричного дослідження особливостей прояву інтерналізованого ейджизму у жінок;
5. Розробити програму психокорекційної роботи з подолання наслідків інтерналізованого ейджизму у жінок;

Об'єкт дослідження – феномен інтерналізованого ейджизму.

Предмет дослідження – прояви інтерналізованого ейджизму у жінок.

Методи дослідження: Для досягнення мети та реалізації наших завдань було використано комплекс методів: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, контент-аналіз для розкриття сутності та визначення базових понять досліджуваної проблеми; емпіричні – бесіда, опитування, психодіагностичні методики для визначення особливостей прояву інтерналізованого ейджизму у жінок; кількісної обробки даних – визначення середніх значень, відсоткових співвідношень, t-критерій Стьюдента для виявлення відмінностей між вибірками досліджуваних.

Для емпіричного дослідження інтерналізованого ейджизму у жінок було використано: метод «вільного опису» Д. Катца і К. Брейлі; методику «вікові шкали» М. А. Дроздової; методику «Опитувальник ейджизма» Е. Палморе та методику «Шкала ейджизма» М. Фрабоні.

Обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою онлайн сервіса обробки статистичних даних Stanly.

Наукова новизна одержаних результатів:

уперше:

- проведено емпіричне дослідження особливостей прояву інтерналізованого ейджизму у жінок;

запропоновано:

- програму психокорекційної роботи з подолання наслідків інтерналізованого ейджизму у жінок.

Емпірична база дослідження. У дослідженні взяли участь 60 співробітниць Інституту серця МОЗ України (жінки, віком від 20 до 60 років, розділені на дві групи: 1) працівниці від 20 до 25 років, 2) працівниці від 45-60 років.

Практичне значення дослідження полягає у визначенні напрямів психологічної допомоги та розробці системи психологічних засобів профілактики та корекції інтерналізованого ейджизма у жінок. Матеріали дослідження можуть бути використані психологами та психотерапевтами у роботі з жінками, що відчувають внутрішнені вікові упередження і спрямовують їх проти себе. Програма психокорекційної роботи може бути застосована для проведення тренінгів з запобігання та боротьби з наслідками інтерналізованого ейджизма у жінок. Теоретичний та практичний матеріал дослідження може стати корисним у розробці та модернізації курсів «Гендерної психології», «Вікової психології», «Психології праці».

У першому розділі «**Теоретичні аспекти вивчення ейджизма**» проаналізовано основні підходи до визначення поняття «ейджизм», його зміст, чинники та передумови виникнення. Виокремлено та систематизовано основні

форми прояву ейджизма: едалтизм, ювенальний ейджизм, едалтократія, джайнізм та геронтократія. Визначено рівні його прояву.

Зазначено, що ейджизм відноситься до стереотипів, упереджень і дискримінації по відношенню до інших людей або до себе на підставі віку. Він може проявлятися як свідомо, так і несвідомо, у трьох різних вимірах: інституційному, міжособистісному і інтерналізованому.

Результати численних досліджень показують, що саме інтерналізований ейджизм має найбільш негативні наслідки для фізичного і психічного здоров'я, соціального та індивідуального благополуччя.

Інтерналізований ейджизм – це психологічне явище, коли людина усвідомлює та уособлює стереотипи та упередження, пов'язані з віком, які існують у суспільстві. Основна ідея полягає у тому, що особа починає вірити в негативні стереотипи про людей певного віку (наприклад, що з віком людина стає менш привабливою, менш активною тощо) і застосовувати їх до себе.

Ейджизм значно більше зачіпає жінок, оскільки вони стикаються з подвійними стереотипами – віковими та гендерними, що переплітаються та посилюють одне одного.

Інтерналізований ейджизм у жінок заключається у процесі прийняття і внутрішнього усвідомлення стереотипів та очікувань, пов'язаних з віком, які існують у суспільстві. Це означає, що жінки починають вірити та усвідомлювати ці стереотипи, включаючи уявлення про те, як повинні виглядати, поводитися чи досягати успіху на певному віковому етапі. Інтерналізований ейджизм може впливати на професійне зростання жінки, її фізичне та емоційне благополуччя, самооцінку, психічне становище та сприйняття власної цінності у суспільстві.

У другому розділі «**Емпіричне дослідження прояву інтерналізованого ейджизма у жінок**» визначено організаційно-методичні засади емпіричного дослідження особливостей прояву інтерналізованого ейджизма у жінок, подано аналіз результатів дослідження наявності вікових стереотипів та упереджень, їх якісних та кількісних параметрів. Проаналізовано

суб'єктивний досвід переживання ейджизма, а також ставлення респонденток до старості і літніх людей.

Результати емпіричного дослідження особливостей прояву інтерналізованого ейджизма у жінок засвідчили вкоріненість вікових стереотипів в свідомості жінок різних вікових категорій. Респондентки в обох вікових групах (20-25 і 45-60 років) вказали суттєву перевагу позитивних стереотипів щодо молоді і негативних щодо старших жінок. Оцінюючи вираженість вікових стереотипних характеристик у себе (самооцінка) та своєї вікової групи (автостереотип), респондентки 20-25 років зазначали у себе переважно вищі показники позитивних характеристик, в той час як негативні вони більшою мірою відмічали у своїх одноліток. Жінки у віковій категорії 45-60 навпаки, більш позитивно характеризували своїх ровесниць на відміну від себе. Вкорінення вікових стереотипів веде до того, що самі жінки висувають до себе і інших жінок значні вимоги, обмеження та бар'єри. Так, в питанні шлюбу і народження дітей наші респондентки були одностайні, треба починати досить рано в 21-22 роки, будувати кар'єру в середньому до 35. Що стосується змін в особистому і професійному житті, то тут в обох вибірках домінують ейджистські установки, на думку наших респонденток в особистому житті не потрібно нічого кардинально міняти вже в 50 років, а в професійному з 45.

Суб'єктивний досвід ейджизма є одним з чинників його інтерналізації. Респондентки в обох групах відмічали середній і низький рівень, що виражався у відмові під час працевлаштування, з легковажним ставленням медпрацівників, жартами, кліше та стереотипними висловами з приводу віку.

Що ж до виявів ейджизма самими опитаними, то представниці вікової категорії 20-25 мають значно вищі показники упереджень та дискримінації щодо літніх людей, а також більшу тенденцію до відчуження від них, через велику різницю ц віці і несприйняття. Так само в цій групі дістали більшого вираження негативні емоції щодо літніх людей. В групі жінок віком 45-60 параметри дещо стриманіші, проте також відмічаються значні упередження та

бажання уникнення, що може бути показником інтерналізованих ейджистських установок та небажання асоціювати себе з літніми людьми.

У третьому розділі «Способи подолання інтерналізованого ейджизму у жінок» було проаналізовано способи боротьби з ейджизмом на різних рівнях: політика та законодавство можуть протидіяти дискримінації та нерівності за віковою ознакою і захищати права кожної людини; освітні заходи/тренінги можуть надавати знання та навички, посилювати емпатію та розуміння процесу старіння; позитивне зображення літніх людей в ЗМІ може кинути виклик віковим стереотипам і сприяти взаєморозумінню між поколіннями; взаємодія між поколіннями може сприяти взаєморозумінню та співпраці людей різного віку.

На індивідуальному рівні, з урахуванням особливостей прояву інтерналізованого ейджизма у жінок було розроблено психокорекційну програму для роботи з жінками різних вікових категорій. У вигляді групового тренінга. Метою програми є подолання інтерналізованого ейджизму у жінок шляхом боротьби з віковими стереотипами і прийняттям власної вікової ідентичності. Завданнями постають: підвищення обізнаності та розуміння вікових стереотипів і їхнього впливу на людину й суспільство; озброєння учасниць навичками та стратегіями подолання стереотипів, пов'язаних із віком, сприяння позитивному ставленню до старіння; створення почуття спільності та підтримки серед учасниць, а також заточення до дій для подолання вікових стереотипів.

ВИСНОВКИ

1. В результаті теоретичного дослідження було проаналізовано підходи до розуміння феномену вікової дискримінації. Розкрито зміст поняття «ейджизм», як дискримінаційної партики на основі віку, передумови та чинники його виникнення. Виокремлено та систематизовано основні форми прояву ейджизма такі, як едалтизм ювенальний ейджизм, едалтократія, джайнізм та геронтократія. Визначено й розкрито три рівні прояву ейджизма: інституційний, міжособистісний та інтерналізований.

2. Визначено суть та механізми формування інтерналізованого ейджизму, що заключається в тому, що ще в дитинстві індивід засвоює, а в подальшому через постійне повторення закріплює (через оточення, культуру, соціум, ЗМІ), як правило негативні, вікові стереотипи і починає керуватися ними у своїх почуттях та діях по відношенню до представників різних вікових категорій, і спрямовує ці стереотипи по мірі дорослішання на себе самого. Визначено, що основними особливостями прояву інтерналізованого ейджизму у жінок є «множинна дискримінація за віком», себто поєднання ейджизму з іншими формами дискримінації – сексизмом і лукізмом, та відповідно засвоєння окрім вікових, гендерних та стереотипів зовнішності і спрямування їх проти себе.

3. Для проведення емпіричного дослідження особливостей прояву інтерналізованого ейджизма у жінок було обрано наступні методики: метод «вільного опису» Д. Катца і К. Брейлі, для визначення наявних якісних показників вікових стереотипів у представниць вікової категорії 20-25 та 45-60 років та оцінюванні ступеня їх вираженості у власній віковій категорії (автостереотип) і у себе (самооцінка); далі за методикою «вікові шкали» М. А. Дроздової ми встановили наявність кількісних вікових (та гендерних) стереотипів, котрі виражались в певних вікових межах, що стосувалися не лише ключових подій в житті жінки, а також вікові бар'єри, котрі жінки розставляють для себе; одним з чинників інтерналізації ейджизму може бути

власний досвід, тож далі за допомогою методики «Опитувальник ейджизма» Е. Палморе було визначено суб'єктивний досвід наших респонденток і ситуації в яких вони стикались з ейджизмом; використовуючи методику «Шкала ейджизма» М. Фрабоні на заключному етапі було визначено, як самі респондентки ставляться до старості, які демонструють упередження і стереотипи чи можливо самі дискримінували літніх людей.

4. Дослідження особливостей прояву інтерналізованого ейджизма у жінок виявило достатню вкоріненість гендерно-вікових стереотипів у жінок різних вікових категорій. Респондентки в обох групах вказали суттєву перевагу позитивних стереотипів щодо молоді і негативних щодо старших жінок; оцінюючи притаманність вікових стереотипних характеристик у себе та своєї вікової групи, респондентки 20-25 років зазначали у себе переважно вищі показники позитивних характеристик, в першу чергу пов'язаних з красою, прогресивністю, енергійністю, адаптивністю, щодо негативних рис, то більшою мірою вони зазначали їх у своїх однолітках. Жінки у віковій категорії 45-60 відзначали більш позитивно своїх ровесниць, ніж себе. Загалом вони відмічали у себе втрату привабливості, страх змін, недостатню технологічну підкованість, втому, відчуття обмеженості в можливості і перспективах реалізуватися, невдоволеність життям та заниженою самооцінкою. Серед позитиву відмічали досвід, стабільність, відповідальність, турботливість, хазяйновитість. Отже, на відміну від молодших респонденток, старші спрямовують негативні вікові (і гендерні) стереотипи на себе, в той час як перші на інших. В тч на інших жінок. Вкорінення гендерно-вікових стереотипів веде до того, що самі жінки висувають до жінок значні вікові вимоги, обмеження і бар'єри. Так, в питанні шлюбу і народження дітей наші респондентки одностайні, треба починати досить рано в 21-22 роки, будувати кар'єру в середньому до 35. Що стосується змін в особистому і професійному житті, то тут як і в обох вибірках домінують ейджистські установки, на думку наших опитаних в особистому житті не потрібно нічого кардинально міняти вже в 50 років, а в професійному з 45. Фактично так відбувається

видавлювання жінки з соціального та професійного життя, нав'язуючи їй невпевненість та страх змін і найгірше, що жінки самі увнутрішнили ці стереотипи і ретранслюють їх на оточуючих і в першу чергу на себе, відтворюючи таким чином все нові і нові обмеження та упередження.

Щодо суб'єктивного досвіду ейджизма, який теж може бути чинником інтерналізації негативних вікових стереотипів, то респондентки в обох групах відмічали середній і низький рівень, що виражався у відмові під час працевлаштування, для вибірки 20-25 через брак досвіду, для вибірки 45-60 – через упередження щодо їх технологічної обізнаності, актуальності знань, а також через упередженість стосовно їхньої компетентності та навикам. Також представниці обох вікових груп стикалися з медичним ігноруванням через вікові стереотипи, жартами, кліше та стереотипними висловами з приводу віку.

Аналізуючи показники за «шкалою ейджизма» бачимо, що представниці вікової категорії 20-25 мають значно вищі показники упереджень та дискримінації щодо літніх людей, а також більшу тенденцію до відчуження від контактів з ними. Так само в цій групі дістали більшого вираження негативні емоції щодо літніх людей. Для представниць групи жінок віком від 45-60 характерною постає більш стримана позиція стосовно літніх людей, проте також відмічаються значні упередження та бажання уникнення, що може бути показником інтерналізованих ейджистських установок та небажанні асоціювати себе з літніми людьми.

5. З урахуванням особливостей прояву інтерналізованого ейджизма у жінок та результатів емпіричного дослідження було розроблено психокорекційну програму для роботи з жінками різних вікових категорій. Метою психокорекційної програми є подолання інтерналізованого ейджизму у жінок шляхом боротьби з віковими стереотипами і прийняттям власної вікової ідентичності. Розроблена програма може використовуватись для проведення групових психологічних тренінгів.

Здійснене дослідження не претендує на остаточне і вичерпне вирішення зазначеної проблеми. Вирішення поставлених завдань відкрило значно більше питань, що виходять за межі формату кваліфікаційної роботи, що підкреслює перспективність вивчення самоспрямованого ейджизма у жінок. Доцільним є подальше дослідження множинної вікової дискримінації з урахуванням інших форм упереджень, удосконалення існуючих методів дослідження, залучення до дослідження не лише жінок, а й чоловіків для порівняння результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ангелова А. О. Стереотипні образи старості в сучасній масовій культурі. *Актуальні дослідження в соціальній сфері* : матеріали восьмої міжнар. науково-практ. конф., м. Одеса, 17 листоп. 2016 р. / гол. ред. В. В. Корнещук. Одеса, 2016. С. 25–28.
2. Баландіна Н., Панькевич О. Ейджистські дискурсивні практики в новинах електронних медіа. *Образ*. 2021. № 2 (36). С. 40–53.
3. Баландіна Н., Панькевич О. Ейджисські риси в медіаобразі осіб старшого віку. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2021. Т. 2 (79). С. 9–21.
4. Березіна О. Ейджизм у суспільстві: проблеми пізнього віку. *Психологічна теорія і технологія навчання*. 2008. №5. - С. 3–10.
5. Березіна О. О. Кризовий період у геронтогенезі. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної АПН України. Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2012. Т. 24. Ч. 5. С. 7–12.
6. Біскуп В. С. Ейджизм як соціальна проблема та шляхи її подолання. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. 2008. №121. С. 37-41.
7. Васильченко О.М. Стереотип як основа дискримінаційних проявів ейджизму, сексизму та лукізму. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.)*. К.: Університет "КРОК", 2020. С. 111-112.
8. Гапон Н. П. Суб'єктивація української жінки: філософсько-антропологічний дискурс другої половини ХХ сторіччя. *Вісник Львівського університету. Філософські науки*. 2006. № 9. С. 64–71.
9. Гошовська Д., Назарець А. Ейджизм як проблема дискримінації молодих людей. *Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога* : Матеріали ІХ науково-практ. інтернет-конф. (з міжнар. участю), м. Луцьк, 28 листоп. – 2 груд. 2022 р.

2022. С. 99–101.
- 10.Грень Н. М. Дискримінація за віком (на прикладі казусів Європейського Союзу). *Європейські перспективи*. 2021. №1. С.5-9. URL: <https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/5- Gren-2.pdf>
 - 11.Дороніна О. В. Феномен третього віку: термінологічні аспекти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. № 7 (163). С. 3-7.
 - 12.Доскач С. Інформаційні стереотипи як засіб впливу на масову свідомість: стаття до монографії. Вплив комунікативно-інформаційного простору на психологічні особливості й особистісні ресурси людини в умовах дії дестабілізаційних факторів на суспільство : монографія / за наук. редакцією І.М. Зварича. – Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2022. – С.88-119 с.
 - 13.Дроздова М. А. Метричні особливості вікових стереотипів у жінок різного віку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2016. № 4. С. 24-29.
 - 14.Дроздова М. А. Метричні особливості статево-вікових стереотипів жінок. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2016. № 38. - С. 151-161.
 - 15.Скімова М. О. Проблема визначення поняття ейджизм у сучасній соціології. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. №. 4. С. 217-224.
 - 16.Жаровська І. М. Дискримінація в сучасному глобальному суспільстві: на прикладі вікового критерію. *ScienceRise: Juridical Science*. 2020. № 3. С. 4–9.
 - 17.Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посіб. Київ: Університет «Україна», 2023. 220 с.
 - 18.Калашник Д., Калмиков М., Шліхта О. Ейджизм у трудових правовідносинах: способи протидії та захисту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 338–343.

- 19.Кікінежді О. М. Ейджизм як соціально-психологічна проблема сучасності. *Integration of scientific bases into practice : The IX International Science Conference (April 13-14, 2021). Osaka, Japan, 2021. P. 79-81*
- 20.Климанська Л. Геронтологічна перспектива соціальної політики. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2014. № 26. С. 70-77.
- 21.Колодій М. Сексизм або Гендерна дискримінація (Sexism, Gender Discrimination). *Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект* : колект. монографія / кол. авт., за заг. ред.проф. Н. А. Сейко; відп. ред. Н. П. Павлик. 2014. С. 196–200.
- 22.Костіна Т. О. Упередження та стереотипи як передумова для розгортання гендерної дискримінації. *Габітус*. 2020. № 16. С. 145–150.
- 23.Котова-Олійник С. Сексизм у рекламі (Sexism in Advertising). *Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект* : колект. монографія / кол. авт., за заг. ред.проф. Н. А. Сейко; відп. ред. Н. П. Павлик. 2014. С. 200–204.
- 24.Котова-Олійник С., Остапчук О. Гендерні стереотипи (Gender Stereotypes). *Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект*: колект. монографія / кол. авт., за заг. ред.проф. Н. А. Сейко; відп. ред. Н. П. Павлик. 2014. С. 149–153.
- 25.Кучма Р. Дискримінація як соціально-психологічна проблема сучасності: гендерновіковий аспект. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. 2018. № 29. С. 127–129.
- 26.Лавлінський Р. Механізми формування соціальних стереотипів у суспільстві засобами мас-медіа. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Філософія*. 2010. - № 7. С. 164-176.
- 27.Магдисюк Л. І. Теоретико-емпіричні межі поняття ейджизму у психології. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2013. №3. С.167—173.

- 28.Макарова О. Питання ейджизму в Україні. *Молодий вчений*. 2020. № 8 (84). URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-15> .
- 29.Онишко О. Б. Ейджизм (Ageism) як латентна форма дискримінації за віком. *Соціально-правові студії*. 2021. № 2. С. 181–187.
- 30.Орлова Ю. В. Концепт «вік людини» як предмет наукового міждисциплінарного дослідження. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2014. № 6(1). С. 65–72.
- 31.Печериця Н. М. Ейджизм студентської молоді та соціально-педагогічні напрями його подолання. *Зб. наук. пр. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Педагогічні науки*. Херсон, 2018. Вип. 82, т. 2. С. 216–221.
- 32.Печериця Н. Практичні аспекти роботи фахівців із соціальної роботи та соціальних педагогів щодо подолання вікової дискримінації. *Соціальна робота: виклики сьогодення: збірник наукових праць за матеріалами X Міжнародної науково-практичної конференції (13-14 травня 2021 р.)*. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2021. С. 138-141.
- 33.Пожар А. Б. Теоретичні засади лінгвістичного вивчення категорії “вік людини”. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. Т. 33, № 123. С. 60–63.
- 34.Пономарьова Г. Ф. Ейджизм як проблема формування духовно-моральних ціннісних орієнтацій у студентської молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. №. 69. С. 198-202.
- 35.Сейко Н. А. Ейджизм (ageism). *Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект*: : колект. монографія / кол. авт., за заг. ред.проф. Н. А. Сейко; відп. ред. Н. П. Павлик. 2014. С. 161–165.
- 36.Тетеріна Л. Мовні засоби актуалізації вікових стереотипів в романі Дж. Б. Пристлі "Вулиця Янгола". *Науковий вісник Херсонського університету. "Лінгвістика": Збірник наукових праць*. 2019. № 36. С.

- 105-110.
- 37.Товщик С. А. Соціальні стереотипи (social stereotypes). *Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект* : колект. монографія / кол. авт., за заг. ред.проф. Н. А. Сейко; відп. ред. Н. П. Павлик. 2014. С. 204–208.
 - 38.Черненко Г. А. Мовний аспект ейджизму: про дискримінаційний ціннісний концепт. Неповага до молодших. *Вісник Черкаського університету*. 2009. № 169. С. 199–203.
 - 39.Шепеленко І. П. Механізми подолання соціальної ексклюзії осіб похилого віку. *Український соціум*. 2021. № 2 (77). С. 107– 123.
 40. Ageism, Healthy Life Expectancy and Population Ageing: How Are They Related? / A. Officer et al. *Int j environ res public health*. 2020. No. 17(9).
 - 41.Allport G. W. The nature of prejudice. Cambridge, Massachusetts : Addison-Wesley, 1954. 281 p.
 - 42.Anderson C. Discourses of Ageing and Gender: The Impact of Public and Private Voices on the Identity of Ageing Women. *Palgrave Macmillan*. 2019. 284 p.
 - 43.Ayalon L., Tesch-Römer C. Taking a closer look at ageism: Self-and other-directed ageist attitudes and discrimination. *European Journal of Ageing*. 2017. 14(1). P. 1–4.
 - 44.Butler, R. N. Ageism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*, 1969. №9. P. 243–246.
 - 45.Butler R. N. Thoughts on aging. *American Journal of Psychiatry*. 1978. № 135. P. 14–16.
 - 46.Chrisler J., Barney A., Palatino B. Ageism can be Hazardous to Women's Health: Ageism, Sexism, and Stereotypes of Older Women in the Healthcare System. *Journal of Social Issues*. 2016. vol. 72(1). P. 86–104.
 - 47.Cuddy A., Fiske S. T. Doddering But Dear: Process, Content, and Function in Stereotyping of Older Persons. *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons* / ed. by T. Nelson. Cambridge, 2002. P. 3–26.

48. Determinants of Ageism against Older Adults: A Systematic Review / S. Marques et al. *Int j environ res public health*. 2020. No. 17(7).
49. Donizzetti A. R. Ageism in an Aging Society: The Role of Knowledge, Anxiety about Aging, and Stereotypes in Young People and Adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019. vol. 16 (8). P. 1–11.
50. Douthirt-Cohen B. Internalised Ageism and Self-Exclusion: Does Feeling Old and Health Pessimism Make Individuals Want to Retire Early? *Ethnography and Education*. 2020. vol. 15(2). P. 207–221.
51. Formosa M. Manifestations of internalized ageism in older adult learning. *University of toronto quarterly*. 2021. No. 90(2). P. 169–182.
52. Fraboni, M., Saltstone, R., Hughes, S. The Fraboni Scale of Ageism. *Canadian Journal on Aging*. 1990. vol. 9(1). P. 56-66.
53. Fullen M. Ageism and the Counseling Profession: Causes, Consequences, and Methods for Counteraction. *The Professional Counselor*. 2018. vol. 8(2). P. 104-114
54. Gilbert M. A. Effects of exposure to well-elderly on children's negative stereotypic attitudes: Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering. 1999. vol. 60. № 6-B. P. 2929.
55. Hagestad G. The Social Separation of Old Young: A Root of Ageism. *Journal of Social Issues*. 2005. – № 61.
56. Horst M. Internalised Ageism and Self-Exclusion: Does Feeling Old and Health Pessimism Make Individuals Want to Retire Early? *Social Inclusion*. 2019. vol. 7(3) P. 27-43
57. Hummert M. L. Multiple stereotypes of elderly and young adults: a comparison of structure and evaluations. *Psychology and Aging*. 1990. vol. 5. P. 182–193.
58. "I'm Too Old for That": The Role of Ageism and Sexual Dysfunctional Beliefs in Sexual Health in a Sample of Heterosexual and LGB Older Adults: A Pilot Study / L. Flesia et al. *Healthcare*. 2023. No. 11(4). P. 1–14.

59. Iversen T. A conceptual analysis of ageism. *Nordic Psychology*. 2009. Vol. 61(3). P. 4–22.
60. Ishikawa M. Internalization of negative societal views on old age into self-perceptions of aging: exploring factors associated with self-directed ageism. *Front. Sociol.* 2023. No. 10. P. 1–12.
61. Kessler E. COVID ageism as a public mental health concern. *The Lancet Healthy Longevity*. 2020. URL: doi: 10.1016/S2666-7568(20)30002-7.
62. Krekula C. Doing age as marginalization and exclusion: on age coding and the construction of age normalities and ageism. *Innovation in Aging*. 2019. No. 3. 570 p.
63. Krekula C., Nikander P., Wilinska M. Multiple Marginalizations Based on Age: Gendered Ageism and Beyond. *International Perspectives on Aging*. 2018. Vol. 19 : Contemporary Perspectives on Ageism. P. 33–50.
64. Laliberte S. Women’s well-being: An examination of internalized gendered aging stereotypes and its effect on women’s well-being. : A Thesis in the Field of Psychology for the Degree of Master of Liberal Arts in Extension Studies. 2022. P. 57.
65. Levy, B. Ageism and intergenerational contact. *The Gerontologist*. 2019. 59(2). P. 198-203.
66. Levy B. Stereotype embodiment: a psychosocial approach to aging. *Current Directions in Psychological Science*. 2009. vol. 18. P. 332-336.
67. Lippman Walter Public Opinion. – New York, London: The Free Press. A Division of Macmillan Publishing Co., Inc. New York; Colier Macmillan Publishers, London, 1949. 268 p.
68. Longevity increased by positive self-perceptions of aging / B. Levy et al. *Journal of personality and social psychology*. 2002. vol. 83. P. 261–270.
69. McLean M. Gender and ageism: the role of aesthetic preferences in the aging double standard : A Thesis in the Field of Psychology for the degree of Master of Science Graduate Program in Psychology. 2015. 52 p.
70. Marcus B. Gendered Ageism Affects Women’s Job Security And Financial

Viability. *Forbs*.

URL:

<https://www.forbes.com/sites/bonniemarcus/2021/09/20/gendered-ageism-affects-womens-job-security-and-financial-viability/> (date of access: 11.05.2024).

71. Mendonça J. Children's Attitudes toward Older People: Current and Future Directions. *Contemporary Perspectives on Ageism*. 2018. P. 517–548.
72. Nelson, T. D. Ageism: Prejudice against our feared future self. *Journal of Social Issues*. 2005. vol. 61(2). P. 207-221.
73. Nelson, T. D. Ageism: Prejudice against older persons. *Ageing and Society*. 2003. vol. 23(02). P. 255 – 264.
74. Palmore E. The Ageism Survey First Findings. *The Gerontologist*. 2001. vol. 41. No. 5. P. 572–575
75. Scoping review on ageism against younger populations / V. de la Fuente-Núñez et al. *Scoping review on ageism against younger populations mdpi international journal of environmental research and public health*. 2021. No. 18(8). P. 1–24.
76. Scrivano R., Jarrott S. Self-directed ageism outcomes associated with ageism-reduction interventions: a scoping review. *Innovation in aging*. 2023. Vol. 7. P. 840.
77. Social Image of Old Age, Gendered Ageism and Inclusive Places: Older People in the Media / M. Sánchez-Román et al. *Int J Environ Res Public Health*. 2022. No. 19(24). P. 1–26.
78. The cognitive tenacity of self-directed ageism / J. Henry et al. *Trends Cogn Sci*. 2023. No. 27(8). P. 713-725.
79. Tkalych M., Zinchenko T. Stereotypy dotyczące wyglądu: różnice płciowe i wiekowe. *Psychologiczne zeszyty naukowe półrocznik instytutu psychologii Uniwersytetu Zielonogórskiego*. 2018. No. 2. P. 79–92.
80. Traxler A. J. Let's get gerontologised: Developing a sensitivity to ageing. Springfield, Illinois: Illinois Department of Aging, 1980. P. 24.

81. Wilson D. Where are we now in relation to determining the prevalence of ageism in this era of escalating population ageing? *Ageing Res Rev.* 2019. vol.51. P. 78-84.
82. Whitbourne S. K., Hulicka I. M. Ageism in undergraduate psychology texts. *American Psychologist.* 1990. vol. 45. № 10. P. 1127–1136.
83. WHO team. Demographic Change and Healthy Ageing (DHA). Initiating a conversation about ageism. URL: <https://www.who.int/publications/m/item/initiating-a-conversation-about-ageism> (date of access: 05.04.2024).
84. World report on ageing and health. Geneva: World Health Organization; (<https://apps.who.int/iris/handle/10665/186463> , accessed 13 October 2023).